

LBRIS

We know
books

SANDA GOLOPENȚIA

MARELE PROIECT

Spandugino

CUPRINS

Cuvânt-înainte.....7

PROLOG

Pagini de istorie trăită (convorbire cu Elena Solunca-Moise).....15

Un proiect polifonic.....20

Abrevieri / Marele Proiect.....35

I. ARESTAREA ȘI MOARTEA LUI ANTON GOLOPENȚIA

Ultima carte – Introducere și Nota editoarei.....43

Sanda Golopenția, *Viața noastră cea de toate zilele*

– Prolog și Epilog.....151

Liliana Alexandrescu, *Pe urmele tatălui*.....174

II. OPERA LUI ANTON GOLOPENȚIA

Vol. I. *Sociologie. Antume* – Nota editoarei.....183

Vol. II. *Statistică, demografie și geopolitică. Antume*

– Nota editoarei.....190

C. Constante și Anton Golopenția, *Românii din Timoc* (ed. a 2-a)

– Postfață. Război și cărți.....195

Vol. III. <i>Literatură, estetică și filosofie</i> – Introducere.....	206
<i>Îndreptar pentru tineret</i> – Introducere. Ochi și gând al acestei țări; Notă asupra ediției (Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu-Pelazza).....	267
Vol. V. <i>Statistică, demografie și geopolitică. Postume</i> – Introducere.....	311
<i>Românii de la est de Bug</i> – Introducere; Nota editoarei.....	381
Sanda Golopenția, <i>Povestea cusăturilor românești din Donbass</i>	468
III. ANTON GOLOPENȚIA ȘI EPOCA LUI	
<i>Ceasul misiunilor reale</i> – Post-scriptum, după 20 de ani.....	475
<i>Rapsodia epistolară I</i> – Introducere; Notă asupra ediției (Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu-Pelazza).....	477
<i>Rapsodia epistolară II</i> – Introducere; Notă asupra ediției (Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu-Pelazza).....	505
Michael M. Cernea, <i>Sociologists in Love, Sociology as Passion</i>	542
<i>Rapsodia epistolară III</i> – Introducere; Notă asupra ediției (Sanda Golopenția, Ruxandra Guțu-Pelazza și Lidia Bradley).....	544
<i>Rapsodia epistolară IV</i> – Introducere. O rapsodie epistolară a interbelicului românesc; Notă asupra ediției (Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu-Pelazza).....	709

LBRIS

We know
books

Prolog

PAGINI DE ISTORIE TRĂITĂ

Convorbire cu Elena Solunca-Moise

Între specialiști, Anton Golopenția este bine cunoscut ca unul dintre colaboratorii lui Dimitrie Gusti. El rămâne însă necunoscut publicului cultivat și poate s-ar fi așternut tăcerea peste o viață dramatică și o operă științifică de referință dacă nu v-ați fi îngrijit de editarea ei, într-un act de necesară restituire intelectuală și morală. De altfel, a avut o viață foarte scurtă, între 1909 și 1951. În 1947–48 a fost director general al Institutului Central de Statistică și în ianuarie 1950 a fost arestat ca martor în ancheta Pătrășcanu, murind în închisoare.

Anton Golopenția e departe de a fi cunoscut în adevărata lui dimensiune, chiar printre specialiști. Lucrări importante – mă refer la *60 sate românești* (4 vol.; în colab. cu D.C. Georgescu) sau la ancheta *Dâmbovnic* (în colab. cu Mihai Pop) – nu au fost republicate și nu sunt accesibile. Antologia în 3 volume *Românii din Timoc* (în colab. cu C. Constante), retipărită la Timișoara într-un tiraj minuscul, nu a ajuns în librăriile bucureștene. Cele 2 volume *Românii de la est de Bug*, pe care le-am editat folosind materiale aflate în Arhivele S.R.I., nu reprezintă decât o mică parte din ansamblul cules de echipa Institutului de Statistică, pe care A.G. a condus-o între 1941 și 1944, ajungând până în bazinul Doneșului. Ancheta monografică *Hodac*, pe care a condus-o în 1944–1945, nu a fost publicată. Însemnătatea teoretică a operei lui, care a marcat tacit depășirea modelului gus-tian al „cadrelor și manifestărilor” (M. Cernea semnala încă din 1973

„ruptură”, deschizând o nouă etapă în activitatea Școlii Sociologice de la București, operată de A.G.) prin introducerea „monografiilor sumare” (neexhaustive); de zonă, plasă, regiune și nu numai de sate izolate; conducând la tipologie și atlas sociologic; și bazată pe statistică, e încă neexplorată. Director al Planificării și Publicațiilor Școlii, A. Golopenția a fost, pe tot parcursul vieții, la Institutul Social și la Institutul de Statistică, un mare autor de proiecte viabile, azi răspândite în multe arhive. Visez la un volum intitulat *Proiectele lui Anton Golopenția*, cuprinzând, între altele, *Sugestiile de debolșevizare a României*, scrise în 1949, sau proiectele legate de sărăcie și tranziție concepute în închisoare. A. Golopenția continuă să fie văzut prin tragedia morții lui, pe care am făcut-o publică editând volumul *Ultima carte*, iar nu prin însemnătatea operei sale.

Pentru publicul larg, un *Îndreptar pentru tineret*, o colecție de eseuri privind Germania anilor 1933–36, când a fost bursier Rockefeller la Berlin și Leipzig, urmează să fie publicate. La fel, *Jurnalul* său, un roman autobiografic pe care l-a numit multă vreme „Tonio Kröger-ul meu” vor apărea în vol. III al *Operele complete*. În sfârșit, corespondența lui e în curs de publicare.

Ați menționat volumul Ultima carte. Ce căutați în mod special și ce v-a fost dat să aflați?

Am reușit să pătrund în arhivele S.R.I. în 1996 și am ajuns în fața celor peste 200 de dosare ale procesului Pătrășcanu pe care le-am răsfoit filă cu filă (nu se dădeau sumare). Citind declarațiile lui A. Golopenția, declarațiile colegilor lui de la Institutul Central de Statistică, informările anonime, declarațiile din 1967 ale anchetatorilor, am înțeles treptat că ce aflam astfel despre felul în care fusese nimicit un om, de la arestare și până la arderea buletinului, trebuia publicat integral. Încă mai important, la asta m-am gândit când am intitulat volumul *Ultima Carte*, e faptul că A. Golopenția a convertit sumbrul prilej al detenției în ultim moment în care să scrie despre sociologie, cercetările proprii trecute și posibile dacă ar mai fi avut viitor, despre anchete și închisoare. Era ultima carte a destinului său, a jucat-o ca atare și ne-a transmis o parte din ce gândea.

Pentru că ați amintit de corespondență, ce ar fi de reținut din această „cronică” a vieții interbelice?

Am publicat până acum, sub titlul global *Rapsodia epistolară*, 2 volume de scrisori primite/trimise de A. Golopenția între 1920 și 1950. Scrisorile din 1950, una către Ștefania Golopenția, alta către fratele meu și cu mine, erau în Arhivele S.R.I. Le-am citit la 40 de ani după ce fuseseră scrise. Volumul III e sub tipar, cuprinzând, între altele, corespondența profesională cu D. Gusti, Cornel Groșorean și Sabin Manuila. Am cufundat scrisorile de familie, de dragoste și profesionale (privind sociologia, filosofia, statistica sau geopolitica) în corespondența cu elevi, studenți, prieteni, colegi monografiști, săteni, soldați, pictori, sculptori, geografi, biologi, agronomi, istorici etc., obținând astfel o imagine vibrantă a României interbelice prin instantanee subiective, proiecte sau rapoarte instituționale. Cred că *Rapsodia* se va încheia cu vol. IV. Rămâne însă de publicat corespondența în limbi străine, în cadrul căreia scrisorile în germană din 1933–36 ocupă un loc important.

Cum priviți trecutul? Ce să mai așteptăm?

Cred că trecutul trebuie ajutat să treacă prin luminarea, în el, a tot ce ne poate ajuta. Pe acest plan, deși am editat o parte a operei antume și am scris, în dialog cu filatorii, volumul *Viața noastră cea de toate zilele*, sunt, cum ați văzut, încă multe de făcut.

Ați plecat din țară în anul 1980 și acum sunteți Professor Emerita la Universitatea Brown. Cum ați reușit să vă afirmați într-un domeniu în care se poate spune că, paradoxal, sunt și multe, dar și foarte puține oportunități?

Am plecat în 1980, posturi în lingvistică nu erau. Șansa mea a fost invitația de a ține un seminar profesorilor de franceză veniți la Cursurile internaționale de Semiotică de la Universitatea Vanderbilt. „Elevii” mei au decis să mă plaseze, mi-au semnalat postul existent la Brown, au redactat scrisori de recomandare, am fost interviuată și angajată. Mi-a plăcut de la început această universitate veche, membră în Ivy League, cu studenți recrutați după criterii speciale de experiență personală.

Aveți preocupări științifice multiple – ați publicat 16 volume de lingvistică, semiotică, antropologie, eseuri, peste 200 de studii, și ați editat 13 volume despre Școala Sociologică de la București. Ați fost distinsă cu mai multe premii, între care diploma „Meritul academic” a Academiei Române. Sunteți inițiatorul unui proiect electronic intitulat „DRAMA” la Universitatea Toulouse-le-Mirail. Aș putea continua...

Preocuparea mea de bază rămâne lingvistica. Am evoluat, încă din România, de la lingvistica structurală „pură” spre gramatică transformațională și de aici spre filosofia limbajului, acte de vorbire și semiotică. Mă interesează deopotrivă instituțiile de vorbire ale satelor românești, ale comunităților românești din S.U.A. și cele puse în lumină de literatură. Volumele de specialitate au evoluat de la *Sintaxa transformațională a limbii române* (cu E. Vasiliu, trad. în engleză), *Current Trends in Romanian Linguistics* (cu A. Rosetti), la volume de pragmatică semiotică precum *Les voies de la pragmatique, Voir les didascalies* (cu M. Martinez, trad. în spaniolă), *Les propos spectacle, Intermemoria, Hori de femei din Breb: Zis-a mama către mine/Learn to Sing My Mother Said: Songs of the Women of Breb, Limba descântecelor românești sau Româna globală*.

Cum ați ajuns la literatură?

Prima carte literară – proze scurte – s-a numit *Mitul pagubei*. Porneam de la faptul că în România adoptasem ideea că doar dacă pierzi ești cinstit, care trebuia abandonată în America, și mă întrebam dacă voi izbuti s-o fac, dacă nu cumva ea se înrădăcinase prea adânc în mine. După 1989 am publicat volumele *Cartea plecării, America America, Vămile grave, Chemarea mâinilor negative, Emigranții Carter*.

Ce caută un om de știință în scris?

Un mod mai precis de a se situa în viața de toate zilele a semenilor. Un prilej de a se rosti altfel, în direcția altui public. Plăcerea de a juca vorba.

V-ați reîntors în țară și acum vă petreceți timpul la Bibliotecă. Ce pregătiți?

Scriu introducerea la un număr al revistei *Secolul 21* dedicat Școlii Sociologice de la București. Pregătesc o carte despre cuvintele magice și alta despre descântecul de dragoste. Închei un volum despre impromptu-ul teatral.

Și scriitorul?

Aș vrea să scriu o carte cu titlul *Dr. Lister 7*, adresa copilăriei mele.

Veniți des în țară. Cum percepeți schimbările, oamenii?

Cu nădejde, în ciuda greutăților. Dorind să-i văd maturizându-se în acțiune utilă pe cât mai mulți din tinerii care-mi plac – cei care pregătesc în tăcere revenirea la calm și competență.

Curentul, 30 iunie 2012 (interviu,
reporter: Elena Solunca-Moise)

UN PROIECT POLIFONIC

Domnule Rector,
Stimați membri ai Senatului, colegi, studenți,
Doamnelor și domnilor,

E pentru mine o onoare deosebită să primesc înalta distincție pe care mi-o conferiți astăzi. Universitatea de Vest din Timișoara îmi e apropiată, cu toată distanța care ne desparte, din multe puncte de vedere. În Timișoara săptămânii dintre 16 și 22 decembrie 1989 și a Proclamației care-i poartă numele, Universitatea aceasta, preocupată civic de realitățile bune și rele ale orașului, ale regiunii și ale țării și-a făcut auzit glasul, nu o dată, în lupta care nu se încheie nicicând și nicăieri pentru o societate deschisă, democratică și conștientă de posibilitățile acțiunii vii, ca și de capcanele care o pândesc. Activează în cadrul Universității de Vest colegi care-mi sunt dragi, preocupați de probleme esențiale cum sunt, în domeniul pe care-l cunosc, studiile culturale, de istorie orală, cercetarea memoriei locale, cu antenele pe care le împinge înspre țări vecine sau depărtate, și înțelegerea interacțiunilor complexe dintre identitățile timișorene, bănățene sau românești minoritare din țările vecine. Grație lor, Universitatea de Vest e recunoscută, odată mai mult, ca un centru inovator și intens de creație culturală solidă, cu care Banatul, România, a Treia Europă și Europa ca atare se pot mândri.

Timișoara în sine e un oraș de care mă leagă viața înaintașilor mei. Aici a învățat, la Liceul Diaconovici-Loga, tatăl meu, Anton

Golopenția. Aici au trăit, o vreme, bunicii mei, Emma și Simion Golopenția, împreună cu copiii lor. Aici veneam, în anii 1960, să vizitez un unchi drag, Romulus Golopenția.

La Timișoara am revenit, în mai multe rânduri, după anul 1989, bucurându-mă de fiecare dată de conlucrarea solidară la o reeditare de carte (*Românii din Timoc*) sau la lansarea unor volume (*Românii de la est de Bug*). Într-o lume grăbită, colegii timișoreni au găsit timpul de a zăbovi în scris asupra lucrărilor pe care le-am întreprins, departe, dar aproape, în direcția culturii românești.

Pentru că, într-un fel, ceea ce fac de mulți ani la Providence, R.I. consună cu ceea ce faceți aici, am ales să vorbesc astăzi despre un proiect care dă culoarea de fond a ultimilor mei ani de lucru. Îl numesc:

UN PROIECT POLIFONIC / MARELE PROIECT

În prezentarea lui mă voi mărgini la trei momente.

Actul I

Totul a început cu două scrisori întârziate: una către Ștefania Golopenția, soție, și cealaltă către doi copii: subsemnata, de 11 ani, și Dan Golopenția, de opt ani pe atunci. Tatăl meu, arestat ca martor în procesul Pătrășcanu, le scrisese într-un moment, în anul 1951, în care-i devenise clar că, prins în angrenaj, nu va mai ieși viu din închisoare. Tratat ca „dușman al poporului” și deprins să cântărească lucid situațiile, îi va fi fost clar și că scrisorile acestea, deși scrise conform „codului” tolerat, nu ne vor fi transmise câtă vreme trăiește. Îmi imaginez însă că a nădăjduit ca, la moartea lui, ele să ne fie înmânate. Oricum, așa cum pusese în declarații, ca într-o sticlă aruncată în mare, tot ce dorea să transmită pentru mai târziu, scriind și jucând o ultimă carte, „urma alege” e dictonul care revine de mai multe ori, atunci când vorbește despre sine în cele 20 luni de închisoare, tot astfel scrisorile acestea erau menite să ne spună regretul că nu va mai apuca să-și arate dragul pentru noi trei și nici să ne ajute în lupta pentru viață, pe care o presimțea grea, sau să ne treacă ceva din ce știa ori simțea, așa cum se bucură să o facă orice părinte.